

opredeljeval katoliško-politično. Agneletto je ohranjal liberalno držo, ki se je na zunaj kazala tudi tako, da je bil med ustanovitelji Slovenske demokratske zveze in njenega glasila, tednika *Demokracija*. Odvetnik in politik Josip Agneletto, rojen v Trseku pri Marezigah leta 1884 – tega leta sta se rodila tudi primorska politika Josip Srebrnič in Ivan Regent –, je umrl v Trstu leta 1960, tri mesece preden bi izpolnil šestinsedemdeseto leto življenja.

Knjiga prinaša gradivo o Agnelettovi življenjski usodi, ki jo je mogoče porazdeliti, podobno kot usode njegovih uglednih sovrstnikov, na tri razdobja: pred prvo svetovno vojno, čas med vojnami in čas po drugi svetovni vojni. Ta razdobja so sicer povezana med seboj, a morejo govoriti tudi vsako zase. Začetna v zborniku objavljena biografska podoba, ki bi morala biti pravzaprav skelet celotne pripovedi, je omejena na skico, povzeto po leksikonskem geslu. Biografsko izčrpnjša sta prispevka Salvatorja Žitka o Agnelettovem sodelovanju pri Narodni delavski organizaciji v Trstu in Milana Pahorja o Agnelettovih prizadevanjih na gospodarskem polju pri Slovencih v Italiji med obema vojnami. Obe razpravi sta med objavljenim gradivom najbolj biografsko naravnani, saj se vse ostalo dotika obravnavane osebnosti bolj posredno in je dr. Agneletto v pripovedovanje vpleten kot eden glavnih protagonistov. Tako sodi v čas med obema vojnami pregled Branka Marušiča o delovanju pravnikov na Primorskem. Milica Kacin Wohinz je avtor prispevka o političnem gibanju primorskih Slovencev s posebnim poudarkom na soglasjih in razhajanjih v liberalnem ter katoliškem taboru. Egon Pelikan pa se je podrobno lotil krščanskih socialcev. Podobno podrobno analizo bi si glede na Agnelettovo politično usmeritev bolj zaslužil liberalni tabor.

Temeljite in na nepoznanih arhivskih virih pisane razprave so posvečene tudi razmeram na Tržaškem po drugi svetovni vojni avtorjev Nevenke Troha, Nadje Maganja, Gorazda Bajca in Piera Purinija. Zlasti Nadja Maganja in Gorazd Bajc sta se lotila razmerja med matično domovino in Agnelettovo strankarsko in politično dejavnostjo na podlagi ljubljanskih policijskih arhivov. Nevenka Troha je pregledovala tudi arhive političnih organov matične Slovenije v času delovanja Svobodnega tržaškega ozemlja. Purini je slovensko politično dejavnost in njena razmerja z italijansko umestil v čas med leti 1954 in 1960.

To je kratka vsebina knjige, ki je namenjena politični osebnosti, globoko vpeti v razvoj dogajanj, ki so bila na Primorskem, zlasti pa v Trstu in v povezavi s Trstom, burna. Prav ta burnost, ta splet dogodkov (značilen politični pluralizem pri tržaških Slovencih v času po drugi svetovni vojni), je ustvaril podobo Agnelettovi monografiji. Vendar je bodočim raziskavam prepustila še nekaj neobdelanih raziskovalnih tem, kot so na primer razmerja med Agnelettom in fašistično oblastjo; najdemo ga namreč tako kot njegovega sina Branka, vendar z imenom Giuseppe, v prav znamenitem policijskem Casellario politico centrale. Bodoče obravnave bi se morale dotakniti tudi Agnelettovega življenja v dogodkih druge svetovne vojne ali pa podrobneje orisati njegovo dejavnost v tržaškem mestnem svetu, katerega član je bil celo desetletje, vse do smrti.

Knjiga o Josipu Agnelettu vzbuja željo, da bi izdajatelj nadaljeval in utrdil pot za izdajo takih in podobnih biografskih obdelav. Veliko nalog ga še čaka, nekaj teh sicer opravljajo tudi druge združbe, kot je na primer Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta, da omenimo le to pomembno izdajateljsko središče.

Ko se oziramo po izdajateljski dejavnosti Zgodovinskega društva za južno Primorsko in koprškega Znanstvenoraziskovalnega središča Republike Slovenije, se moramo pokloniti dosedanjemu delu teh institucij, ne le periodični izdaji *Annales* (doslej je izšla v 14 zajetnih zvezkih), marveč tudi preostalim knjižnim zbirkam, kot so zbornik *Acta Histriae* (7 zvezkov), *Knjižnica Annales majora* (2 zvezka) in *Knjižnica Annales*, v okviru katere nosi Agnelettov zbornik številko 19.

Branko Marušič

Luce sulla storia, n. 27. La questione giuliana. Roma : Istituto Luce, 1999.

Istituto Luce, najpomembnejši italijanski proizvajalec dokumentarcev, je pred časom pričel izdajati serijo videokaset, ki jih spremljajo agilni zvezki. Ta odkrito komercialna pobuda želi predstaviti široki publiki (kasete z zvezki prodajajo v trafikah) pregled italijanske zgodovine od prve

svetovne vojne do nastanka republike prek filmskega gradiva, ki ga hrani inštitut v svojih arhivih. Sedemindvajseta kaseta in zvezek sta namenjena vprašanju italijanske vzhodne meje po drugi svetovni vojni.

Zvezek sestavljajo intervju s tržaškim županom Illyjem, pogovor z odvetnikom in članom organizacije dalmatinskih italijanskih beguncev Associazione nazionale dalmata Luciom Di Priamom, ki je priskrbel nekaj še neobjavljenih dokumentarcev, ter krajša predstavitev problema, ki jo je sestavil Luca Criscenti. Zvezek je opremljen z bogato slikovno dokumentacijo, najzanimivejše slike pa sestavljajo poseben sklop.

Tržaški župan se sicer nekoliko oddaljuje od tradicionalnih italijanskih nacionalističnih tolmačenj zgodovine. Tako priznava avtohtonost tržaških Slovencev in celo to, da je bil ob koncu vojne del (ki pa je bil po njegovem številčno seveda zelo omejen) Tržčanov (s čimer misli seveda na Italijane) na strani jugoslovanskih partizanov. Njegove posege označuje osebna interpretacija dogodkov in problemov, pri čemer se poslužuje starih, a tudi novih stereotipov. Precej značilno je že dejstvo, da uporablja izraz Tržčani kot sinonim za italijanske prebivalce Trsta. Potem, ko nam da vedeti, da so ti Tržčani doživeli jugoslovansko osvoboditev in upravo kot eno najbolj tragičnih poglavij svoje zgodovine, se nam Illy predstavi kot zagovornik teorije, ki odgovornost vsega gorja zvrča na nasprotno nacionalizme, ki so bili seveda vsi enakovredni. V skladu s tem nam postreže tudi z enačenjem medvojnega nasilja »obeh strani«. Fojbe nam predstavi, v protislovju s teorijo o nasprotnih nacionalizmih, kot sad »ideološkega čiščenja« in ne nacionalnega. Vse to ima kot končni rezultat zavzemanje za »spravo«, ki pa je precej zmedeno in protislovno.

Najprej župan trdi, da je prišlo v Trstu do pomembne in dokončne spremembe v odnosih med Italijani in Slovenci, malo dlje to trditev zanika in pravi, da je danes Trst le v stanju, da (sicer pomembno) prispeva k spravi. Najočitnejše protislovje pa se pojavlja prav glede protagonistov sprave. Pozabljajoč na označbo fojb kot izraz ideološke in ne nacionalne mržnje Illy končno razkrije, kdo naj bi se moral spraviti: Slovenci in Italijani. In italijanski publiki servira že večkrat pogret predlog: predsednik Slovenije in njegov italijanski kolega naj bi skupno obiskala najprej fojbe in nato Rižarno v Trstu. Res zanimiv predlog. Na ta način bi se državnik poklonila žrtvam »slavokomunistov« in nemških nacistov. Fantastična poteza. Ne le, da bi to pomenilo izenačevanje žrtev s krvniki, pozabljanje grozodejstev fašistov in italijanske države, bi bilo uradno priznanje enega od mitov, ki služijo ustvarjanju »skupne nacionalne identitete« Italijanov (ki je tako draga predsedniku italijanske poslanske zbornice Violanteju): Italijani (v tem primeru pač tržaški) naj bi bili le uboge žrtve, tako nemških nacistov kot Slovencev (ali bolje »Slovanov«, kot jim pravijo v Trstu). Služilo bi tudi utrditvi drugega mita: o Slovencih (ali bolje Slovanih) kot genocidnem narodu.

Illyjevim razmišljanjem sledi zbirka fotografskih posnetkov, ki se vsi nanašajo izključno na delovanje in »žrtvovanje« protitalijanskega tabora v Trstu v času 1945–1954. Spremljajo jih kratki (večkrat tendenciozni) komentarji, vse skupaj pa ustvarja podobo enodušnega boja Tržčanov za priključitev k Italiji. Kaj pa manifestacije za priključitev k Jugoslaviji, kaj pa stavke v letih 1946/47, kaj pa neofašistično nasilje, ki se je pojavilo že v teku leta 1945? Ali nima nobenega pomena, da je ob koncu tega obdobja Trst prvič v svoji zgodovini doživel pojav izseljevanja svojih meščanov? Take »pozabe« niso naključne, ampak ustrezajo očitnim patriotskim namenom pobude, s katero želi Istituto Luce prispevati svoj delež k ustvarjanju nacionalne identitete Italijanov.

Di Priamova predstavitev dveh izvirnih dokumentarcev, ki so prvič objavljeni na videokaseti, želi ustvariti okoli teh dveh filmov tančico misterija in spletk. Razlog njenega dolgoletnega »izginotja« naj bi bil v njuni »nevarnosti«, ki bi izvirala iz njune resničnosti. Di Priamo napihuje dejstva in nam njuno izsleditev naslika kot pravo kriminalko. Kar se tiče nepogrešljivega problema fojb se Di Priamo ne spušča v »streljanje« številčk. Ne opusti pa drugih običajnih argumentov begunskih krogov: o nedolžnosti žrtev (čeprav ne vseh, a mnogih) in o okrutnosti načinov usmrtnitve. Od njega ne vzemo enega najpomembnejših podatkov, izvora filmov.

Na koncu zvezka Luca Criscenti na kratko predstavi Julijsko vprašanje in njegov okvir. Njegov prikaz je v sozvočju z drugimi prispevki, čeprav mu gre priznati nekaj več objektivnosti (npr. ko pravi, da je bilo v Juljski Krajini zelo problematično začrtati razmejitveno črto med tu živječimi narodnostmi). Vendar avtor omenja le večletno fašistično preganjanje Slovencev in Hrvatov, medvojno dogajanje – z italijansko agresijo in okupacijo Jugoslavije, z grozodejstvi italijanske vojske in države – pa kratkomalo preskoči in takoj preide k »hudim okrutnostim«, ki jih je jugoslovanska »okupacija« prinesla za italijansko prebivalstvo. In tudi v tem primeru se balcu

ustvarja podoba, da so v Trstu za časa angloameriške zavezniške vojaške uprave obstajale le proitalijanske manifestacije in žrtve.

Po tem branju je seveda radovednost o tem, kaj nam bo pokazala kaseta, velika. A kaj, ko gre le za serijo enajstih starih propagandnih dokumentarcev in filmskih dnevnikov. Do onemoglosti se ponavljajo fraze o italijanstvu Julijske Krajine, o krivičnosti novih italijanskih meja, o trpljenju »neodrešenih bratov«, o »slovanskih« grozodejstvih, o begunski izbiri kot »plebiscitu italijanstva«, o beguncih kot zgledu patriotskih čustev za preseganje strankarskih razprtij vseh Italijanov v obrambi višjih nacionalnih interesov. Torej skupek vseh najbolj oguljenih retoričnih propagandnih fraz. In vse to je predstavljeno gledalcu brez vsakršnega kritičnega komentarja. Mlajša generacija Italijanov je tako deležna iste propagandne »resnice«, ki so je bili deležni njihovi očetje in matere. Kaj to pomeni za odnose med sosednjimi narodi, je, mislim, povsem očitno.

Če oceno strnemo v nekaj besedah: gre za propagandistično pobudo, katere usmerjenost nam ne vzbuja prevelikega začudenja, ko zvemo, da so pri njej sodelovale že omenjena Associazione nazionale dalmata in vrhovna organizacija italijanskega nacionalizma v Trstu, Lega nazionale. Zanimivi so lahko samo dokumentarci, vendar le kot gradivo o propagandnih argumentih in temah italijanske strani in kot dokumentacija o izgledu nekaterih istrskih krajev in Trsta pred pol stoletja.

Kot že rečeno, publikacija nima znanstvenih pretenzij. Vendar njeni nameni niso zaradi tega nič manj nevarni. Kot mnoge podobne pobude (spomnimo se le, kar se tiče Italije, na videokasete iz serije Combat film) se publiki predstavlja kot možnost neposrednega stika z zgodovino. Preko dokumentarnih filmov naj bi se odjemalec lahko seznanjal z zgodovinskimi dejstvi takorekoč iz prve roke. Tako naj bi se obvaroval pred »izkrivljajočimi« tolmačenji zgodovinarjev. Posredovanje zgodovinske znanosti in njenih kompleksnih tolmačenj naj bi bilo torej povsem odvečno, celo škodljivo. Naklonjenost publike takim pobudam utemeljuje ugibanje o zmedbi, ki jo v široki publiki porajajo razne revizije zgodovine in »nova« tolmačenja, a tudi razmislek o neustreznosti načina komuniciranja zgodovinarjev s širšo publiko. Ne gre za to, da bi prešli k vulgariziranju zgodovine (kar delajo sicer mnogi, in med temi prav Istituto Luce), ampak za sposobnost stroke, da znanstvena dognanja uspešno posreduje tudi znanstveno nepodkovani publiki. Zgodovinarji morajo postati ustvarjalci (in ne le znanstveni svetovalci) poljudnih, a znanstveno utemeljenih predstavitev zgodovinskih tem in znati izkoristiti vse možnosti, ki jih nudijo nove tehnologije in mediji.

Ob tako označenih pobudah na italijanski strani in ob velikem odzivu, ki so jih deležne med publiko (v Trstu sta zvezek in kaseta pošla v par dneh), postaja še posebej za slovensko zgodovino-pisje vse nujneje, da poseže z ustreznimi pristopi, za kar so na razpolago tako znanje kot gradivo. Predvsem je potrebno podobne pobude nameniti tudi neslovenski publiki (v tem primeru italijanski) in ji dati na razpolago inštrumente, da si lahko ustvari objektivnejšo sliko zgodovine mejnih teritorijev. To pa brez vsakršnih propagandnih namenov, ampak le kot prispevek k preprečevanju ustvarjanja pogubnih mitov o pretrpljenih krivicah. V dobro obeh narodov.

Sandi Volk

Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike, 13–14. Ljubljana : Slovenska matica, 1998. 395 strani.

V uvodni besedi ob 13. in 14. zvezku omenjenega Zbornika razgrinja urednik dr. Sandi Sitar problematiko zgodovine naravoslovja in tehnike ter publikacij iz te tematike in seveda mesto Zbornika pri tem. Nato sledi devet razprav, osem člankov kot gradivo ter avtorsko in stvarno kazalo.

Slavko Gaberc daje Kratek oris zgodovine slovenskega pomorstva (str. 11–52). V njem opisuje kontinuirani razvoj različnih panog pomorstva, v katerega so se skozi stoletja na zahodni Istrski obali in v Tržaškem zalivu tvorno vključevali tudi Slovenci, sprva kot najemniški delavci, pomorščaki in trgovci, kasneje tudi kot lastniki ali solastniki ladjarskih družb. Na razvoj pomorstva v tem območju je skozi čas močno vplival razvejani pomorski promet vzdolž Jadranske obale, kasneje je velik razcvet doživela tudi slovenska čezoceanska plovba. To so bila osnovna izhodišča za nastanek za naše razmere velikih podjetij Splošne plovbe Piran in Luke Koper.